

Ing. Vladimír Karařfa, CSc.

Rezort obrany bude mít instituci pro strategická studia

Motto: Čím méně je zdrojů na zajištění obrany a bezpečnosti státu, tím více úsilí je nutno věnovat rozvoji strategického myšlení.

Ministr obrany dne 15. 5. 2012 rozhodl, na návrh rektora Univerzity obrany a náměstka ministra obrany pro personalistiku, o vytvoření Centra bezpečnostních a vojenskostrategických studií. Vznik instituce tohoto typu je už delší dobu s nadějami očekáván, zároveň je jeho potřeba provázena řadou pochybností. Článek popisuje záměr výstavby a činnosti Centra, a zejména jeho úlohu při rozvoji strategických studií jako východiska pro strategické řízení, a na jeho podíl v systému vzdělávání.

Současná rozhodovací praxe v oblasti obranné politiky ČR na politicko-strategickém stupni řízení je již téměř dvě desetiletí převážně reaktivní. Je programově nejistá, nestabilní, náhodně ovlivňovaná partikulárními zájmy či tendenčními představami a nákladově je nevyvážená. Taková situace vede k oslabování reálné obranné schopnosti státu, jeho ozbrojených sil a k rostoucímu nepochopení společnosti pro obrannou a bezpečnostní politiku. Dosavadní bezpečnostní a strategické dokumenty užívají jazyka, který je až příliš poplatný politicky motivovaným omezením, rezignuje na odbornou a vědeckou přesnost, libují si v obecnostech a eufemismech, zakrývajíce skutečný stav věcí.

Ukončením činnosti Ústavu strategických studií Univerzity obrany (ÚSS) v roce 2008 rezort obrany fakticky ztratil schopnost rozvíjet strategická studia, která jsou jedním ze základních cest k rozvoji poznání zákonů a zákonitostí vývoje v oblasti obrany a bezpečnosti státu. Je nutné si přiznat, že v poslední době byla poptávka po strategických studiích minimální. Jedná se o důsledek pokřivené kultury řízení a stylu práce na strategickém stupni řízení rezortu obrany, ale i některých negativních zkušeností s prací ÚSS v minulosti.

Dnešní podmínky činnosti a rozvoje rezortu MO jsou mimořádně složité. Na jednu stranu se po ozbrojených silách vyžaduje naplňování deklarovaných politicko-vojenských ambicí, na druhou stranu, i díky ekonomické recesi, je tento požadavek na první pohled nespílnitelný. Sdělení Bílé knihy o obraně je jednoznačné a zároveň diskutabilní. Je jasné, že tradičními přístupy nelze dilema jak dál, vyřešit. Svědčí o tom kupříkladu téměř více než roční diskuze o počtech a organizačních strukturách ozbrojených sil nebo téměř desetiletí trvající snaha zavést funkční systém střednědobého plánování. To vše v podmínkách nejasnosti dalšího vývoje bezpečnostního prostředí (nebude to nikdy jinak), neujasněnosti další podoby ozbrojených sil anebo dalšího rozvoje komplexního přístupu zabezpečení obrany teritoria ČR za účasti všech složek bezpečnostního systému. To jen namátkou. Rozvoj systému obrany ČR v takových podmínkách již nelze dále řídit jen intuitivně nebo na základě empirických zkušeností jednotlivců.

Vrcholní představitelé Ministerstva obrany, Generálního štábu, ale i státu, potřebují pro přijetí svých strategických rozhodnutí všestranně zanalyzované a vědecky zdůvodněné objektivní podklady. Nově vytvářené **Centrum bezpečnostních a vojensko-strategických studií (CBVSS)** tomu může napomoci. Podmínkou však je, aby CBVSS mělo schopnost tvorby takovýchto podkladů, a zároveň – a to zejména – aby byly výsledky jeho činnosti v praxi strategického řízení využívány.

Nezanedbatelnou je i skutečnost, že samotné Univerzitě obrany (UO) chybí strategická studia jako širší rámec pro její vědecko-pedagogickou činnost. Nikdo nepochybuje o tom, že právě Univerzita obrany by měla být nositelem vědění, které vkládá do svých studentů, budoucích představitelů rezortu MO i státní správy. Ve výuce studentů je nezbytné zvýšit důraz na předměty zabývající se problematikou politologie, bezpečnostní a obranné politiky a vojenské strategie. Jen tak lze pochopit principy zajištění suverenity a územní celistvosti ČR a demokratických hodnot v rámci systému kolektivní bezpečnosti, zvláště místa a úlohy ozbrojených sil při zajišťování obrany ČR. Tyto znalosti by měly, obrazně řečeno, zarámovat jejich velitelsko-manažerskou nebo technickou odbornost do širšího kontextu.

Historické souvislosti a současnost

V diskuzi o vzniku CBVSS zaznívá důležitá otázka – jak dlouho bude Centrum existovat, než bude znovu zrušeno? Permanentní reorganizace a ztráta kontinuity je průvodním jevem vědecko-výzkumné činnosti v sektoru obrany od začátku devadesátých let minulého století. Konečně, není to nic nového – už v činnosti prvorepublikového Vojenského ústavu vědeckého, založeného v květnu 1919, [1] lze nalézt mnoho paralel – těch pozitivních, ale i negativních.

Snaha o vědecké zkoumání zákonitostí ozbrojeného konfliktu a války v nejšířších souvislostech od začátku devadesátých let minulého století sporadicky vstupovala do popředí pozornosti vrcholového vedení rezortu MO, posléze zase ustupovala nebo se ztrácela úplně. Stačí letmý výčet institucí, které vznikly a zase z různých důvodů zanikly [2]:

- 1991-1993 – Institut pro strategická studia, Praha;
- 1991-1993 – Institut pro výzkum operačního umění, Brno;
- 1993-1994 – Institut pro výzkum operačního umění, Praha;
- do r. 1994 – Ústav vojenských vědeckých informací, Praha (potom integrován do ÚOS);
- 1995-1996 – Ústav obranných studií (ÚOS), Praha;
- 1999-2008 – Ústav strategických studií UO, Brno;
- 2004-2008 – Ústav operačně taktických studií UO, Brno;
- 2008-2009 – Ústav strategických a operačních studií UO, Brno.

Tato pracoviště pracovala v různé podřízenosti, v různé struktuře, a s různou právní subjektivitou. V závislosti na aktuální situaci a požadavcích rezortu obrany, plnily i úkoly různého zaměření. Většinou byly zrušeny dříve, než začaly plnohodnotně pracovat. Přitom zkušenosti potvrzují, že získání základních schopností vědecko-výzkumné instituce vyžaduje minimálně pět, ale většinou více let. Nejhorší přitom je ztráta kontinuity a neustálé začátky. Je známo, že kvalita a prestiž vědecko-výzkumné organizace závisí hlavně na lidech, špičkových odbornících. A právě ti se s každou reorganizační

eskapádou postupně z rezortu obrany vytráceli. Důsledkem je rozbití řešitelských kolektivů, výrazné oslabení vědecko-informační infrastruktury a praktické zrušení genofondu vojenských vědních disciplín. To vše bylo výsledkem mnohdy chaotického působení, touhy o snížení početních stavů a institucionálních nákladů. Tento přístup se projevil v podstatě likvidací vlastních schopností přispět na vědecko-výzkumné úrovni k rozvoji NATO (např. v rámci platformy RTO/SAS [3]) či EU, a být v tomto směru hodnověrným partnerem ostatním spojencům a partnerům. I přes tato nepříjemná konstatování existuje řada jednotlivců, kteří jsou uznávanými kapacitami a mají zájem i schopnosti se sami rozvíjet v této oblasti. A to je důležité východisko pro výstavbu CBVSS.

Poslání a úkoly CBVSS

CBVSS bude působit v oblastech aplikovaného výzkumu, pedagogické činnosti, vědecko-informační činnosti, poradenských a expertizních aktivit s výstupy pro vrcholné představitele MO a ostatní subjekty bezpečnostního a obranného systému ČR. Bude se zabývat zejména vědecko-výzkumnou činností, jejímž výsledkem budou strategické studie a analýzy týkající se především obranné politiky, vojenské strategie (strategie obrany státu), vazby zdrojů na zajištění obrany a vlivu obranných technologií na vývoj vojenství. Odborné zaměření Centra je důsledně přizpůsobeno potřebám vedení rezortu MO.

Zaměření rozhodujících činností CBVSS:

- trvalé rozšiřování vědeckých poznatků analytického, prognostického i pragmatického charakteru pro potřebu strategické úrovně rozhodování a řízení v oblasti bezpečnosti a obrany ČR s dopady na výstavbu a rozvoj ozbrojených sil;
- exploatace externích výzkumných činností a činností externích spolupracovníků ve prospěch získání adekvátních vědeckých poznatků pro bezpečnostní a strategická studia na akademické, rezortní, státní a mezinárodní úrovni;
- organizování vzdělávacích aktivit v rámci přípravy pracovníků státní správy, vojenských a civilních odborníků v oborech souvisejících se strategickou úrovní řízení bezpečnosti a obrany státu jak ve formách vysokoškolského studia, tak celoživotního vzdělávání, včetně vzdělávání zahraničních odborníků;
- konzultační, expertizní a popularizační činnost v oblasti obranných a strategických studií.

Rozhodující formou práce bude výzkumná činnost, to znamená, shromažďování, tvorba a šíření adekvátních vědeckých poznatků v oblasti bezpečnostních a strategických studií na akademické, rezortní, státní a mezinárodní úrovni. Přitom hlavní zaměření bude do oblasti obranné politiky a vojenské strategie. Jedním z důležitých úkolů bude i organizování kurzů bezpečnostní politiky pro pracovníky státní správy, vojenských a civilních odborníků v oborech souvisejících se strategickou úrovní řízení bezpečnosti a obrany státu. Tyto kurzy měly před léty na bývalé Vojenské akademii vysokou prestiž, takže je na co navazovat.

Předpokládané výstupy činnosti CBVSS

Užitek a kvalita každé instituce se posuzuje podle výsledků její práce. Tato obecná pravda platí i v případě nově vznikajícího CBVSS. Dnes je nemyslitelné, aby se Centrum

zaměřovalo výhradně na „jakýsi“ základní výzkum, který může, ale také nemusí zaujmout případné „zákazníky“. Právě to se v minulosti často, mnohdy neprávem, vyčítalo ÚSS. Ideální by bylo, aby své produkty Centrum předkládalo „just in time“, tzn. tomu, kdo to potřebuje, a v okamžiku, kdy to potřebuje. To však není možné, zejména pokud se nezmění metoda a samotná kultura práce orgánů strategického řízení. Právě v tom spočívá podstata budoucnosti Centra: zda potvrdí svoji opodstatněnost, anebo za nějakou dobu bude považováno za neužitečnou organizaci.

Základní dilema stylu a zaměření práce Centra má dvě roviny. Tou první je snaha vyhovět okamžité potřebě „zákazníků“ – to však zpravidla vede k přizpůsobení se tlaku operativy, tzn. plnění „důležitých“ úkolů ze dne na den. Druhá rovina je snaha, ale i nutnost zaměřovat se na dlouhodobé vědecko-výzkumné úkoly s „dodací lhůtou“ rok a více – zde je nebezpečí odtržení od potřeb praxe a vytvoření vlastního světa zaměřeného na rádoby vědeckou práci pro práci samotnou. Nejdůležitější, ale přitom nejslabší stránkou je schopnost složek strategického řízení rezortu MO i státu vyspecifikovat včas a kvalifikovaně svoje požadavky a následně je pak využívat ve své práci.

Relativně malé pracoviště samo o sobě nebude schopno splnit všechna očekávání a produkovat vše a v celé šíři, co by z hlediska potřeb MO i z hlediska vzdělávacích institucí bylo vhodné. Při modelování možných výstupů budoucího Centra v cílovém stavu, se uvažuje o následujících produktech – výstupech:

a) Informační materiály

- periodicky v ročních cyklech – poznatky o trendech vývoje vnějšího bezpečnostního prostředí a strategických záměrech NATO, EU a dalších subjektů v oblasti bezpečnosti;
- periodicky ve dvou až tříměsíčních cyklech – informační bulletin monitorující hlavní události, které mohou mít vliv na vývoj globálního i regionálního strategického prostředí;
- ad hoc zprávy z konferencí a seminářů, podstatné výstupy z řešených vědecko-výzkumných úkolů nebo i služebních úkolů.

b) Analýzy a expertní studie

- periodicky v ročních cyklech – trendy vývoje vnějšího bezpečnostního prostředí;
- ad hoc, podle potřeby:
 - širší souvislosti implementace nejdůležitějších strategických dokumentů NATO a EU v podmínkách ČR,
 - možné důsledky vývoje technologií na vojenství z hlediska bezpečnosti a obrany ČR a jejich ozbrojených sil,
 - vliv zdrojového rámce na výstavbu a činnost systému obrany ČR, s důrazem na ozbrojené síly,
 - úvodní studie (working papers) k připravovaným i realizovaným vědecko-výzkumným projektům.

c) Vědecko-výzkumné projekty

- trvale řešit jeden nosný projekt bezpečnostního (obranního) výzkumu a aktivní účast na 1-2 dalších projektech;

- trvale se účastnit na 1-2 mezinárodních projektech v rámci NATO STO (Science and Technology Organization) nebo projektech v rámci EU anebo v rámci bilaterální mezinárodní spolupráce.

d) Publikační činnost

- průběžně podle potřeby a možností – monografie nebo učebnice v oblasti působnosti CBVSS, publikační činnost v relevantních odborných domácích i zahraničních časopisech, lekční a učební fondy pro studenty UO, případně dalších akademických institucí.

e) Konferenční činnost

- 1x ročně – mezirezortní a mezinárodní strategická konference na podporu řešení hlavního vědecko-výzkumného úkolu nebo k aktuální problematice podle potřeby rezortu MO;
- pořádání pracovních seminářů a workshopů na podporu řešení vědecko-výzkumných úkolů a podle potřeb MO;
- „think-tanky“ k vybraným tématům za účasti předních odborníků z ČR;
- besedy k aktuálním otázkám bezpečnosti, vojenství a výstavby ozbrojených sil pro zájemce z řad bezpečnostní komunity.

f) Pedagogická činnost

- organizování kurzů bezpečnostních a strategických studií pro představitele státní správy, zastupitelských sborů a politických stran;
- prezentace a validace výsledků vědecko-výzkumných projektů u učitelů a studentů UO.

Na první pohled je zřejmé, že se jedná o velmi ambiciózní záměr, byť se jedná o model v cílovém stavu, který určitě nebude dosažen během jednoho roku. Ambice musí být vždy vyšší, než se na první pohled jeví možnosti. Vše bude záviset na lidech a podmínkách činnosti, ale i ty většinou mají subjektivní povahu.

Podmínky činnosti CBVSS

CBVSS je pracovištěm UO zřízeným podle zákona o vysokých školách (zákon č. 111/1999 Sb., § 22, písm. c.). Je tedy organickou součástí státní akademické instituce, s jedinečnou působností jak v rámci UO a rezortu obrany, tak i v rámci celé ČR. Centrum je tvořeno devíti stálými zaměstnanci (vojáky a civilními pracovníky) – ve všech případech se jedná o funkce akademického charakteru. V současné době je obsazeno třemi pracovníky, tvořící organizační jádro a řešící úkoly organizační a materiální výstavby. Jejich úkolem je mimo jiné připravit výběrová řízení na obsazení míst zbývajících vědeckých pracovníků, která po zveřejnění na úřední desce UO (www.unob.cz) proběhnou bezprostředně začátkem roku 2013.

Lze předpokládat, že požadavky na kandidáty budou vysoké, protože kvalita plnění tak ambiciózních úkolů bude záviset na každém jednotlivci. Těžko lze očekávat, že se vystačí s personálními zdroji v rezortu obrany, i když řešení problematiky vojenské strategie si nelze představit bez vojáků, a to aktivních nebo v záloze. Optimistické

je, že dnes existuje řada zejména mladých lidí, absolventů prestižních českých i zahraničních škol, majících zájem o politologii, bezpečnost a vojenství obecně. Ti by měli dostat šanci pracovat na CBVSS a uplatnit a rozvinout tak svůj odborný, vědecký a osobnostní potenciál.

CBVSS je akademickým pracovištěm. To mu umožňuje si zachovat určitou míru nezávislosti a svobody bádání. Akademická příslušnost má však i odvrácenou, nepříznivou stranu současné reality. UO je státní vysokou školou, která je součástí Ministerstva obrany, a tudíž nemá právní subjektivitu. Jen těžko, a v některých případech vůbec, může dosáhnout na projekty obranného výzkumu a na granty či dotace. To se týká i CBVSS, přestože na svoji odbornou a vědecko-výzkumnou činnost nebude mít velké náklady. Při plnění úkolů se nezaobejde bez externích domácích a zahraničních spolupracovníků, bez informací, které dnes nejsou zadarmo. Centrum bude vyžadovat určité mimorozpočtové finanční prostředky. Vyřešení tohoto klíčového problému je jedním z rozhodujících předpokladů pro úspěšnou činnost a pro potvrzení opodstatněnosti CBVSS.

Závěr

Lze předpokládat, že vytvořením CBVSS a zajištěním jeho kvalitní činnosti dojde:

- ke zvýšení podpory přijímání objektivizovaných strategických rozhodnutí v oblasti zajišťování bezpečnosti a obrany státu, zejména v působnosti Ministerstva obrany;
- k rozvoji diskuze v rámci bezpečnostní komunity k problémům bezpečnosti a obrany formou „think tanků“, a tím i k rozvoji strategického myšlení v ČR;
- k účinnější stimulaci rozvoje vojenské vědy, zejména vojenské strategie, a tím i tvorby vojenské teorie prezentované na UO a v dalších akademických institucích v ČR;
- k rozvoji schopností na vědeckých základech interpretovat principy vojenské strategie NATO, EU a zemí spojenců v podmínkách ČR, a zároveň účinněji se spolupodílet na vytváření této vojenské strategie;
- k vytvoření kapacity na organizování vzdělávání vrcholových představitelů státu, ozbrojených sil a politických stran v oblasti obrany a bezpečnosti.

Je však nutné mít na paměti, že Centrum bude schopno přinést užitek pro rozhodovací procesy v sektoru a rezortu obrany, snížit jejich náhodnost a nedostatečnou efektivitu teprve v dlouhodobější časové perspektivě.

Poznámky k textu:

- [1] Více informací: STRAKA, K. Souvislosti vědy a výzkumu s obranou Československé republiky: Vojenský ústav vědecký v letech 1936-1938. Praha: MO-AVIS, 2006, 95 s. ISBN 80-7278-354-8.
- [2] Více informací: JANOŠEC, J. Obranný výzkum a vývoj v letech 1989-2009, *Vojenské rozhledy*, roč. 18, č. 4, s. 71-86, ISSN 1210-3292; HREBÍČEK, M. – MIKA, J. Výzkum strategie ve vojenských vědeckých a výzkumných ústavech v kontextu bezpečnostní vědy v Československu a České republice. *Obrana a strategie*, 2006, roč. 6, č. 2, s. 38-47, ISSN 1214-6463 (print), 1802-7199 (on-line).
- [3] RTO – Research and Technology Organization: původní název současné STO Science and Technology Organization <http://www.sto.nato.int/>; SAS – System Analysis and Studies panel je jedním z rozhodujících platform pro práci STO.